

Mathilde
van
Vlaanderen

Marijke Verbeke &
Fernand Dacquin

Mathilde van Vlaanderen

Koningin van Engeland,
de grootste Vlaming ooit?

	Intro.....	9
	Vandaar dit boek.....	17
I.	Brugge in 1031.....	25
II.	Het graafschap Vlaanderen.....	30
III.	Judith.....	34
IV.	De graven van Vlaanderen.....	38
V.	Mathilde, klaar voor het huwelijk.....	46
VI.	Normandië.....	50
VII.	In Falaise.....	55
VIII.	Arlette, moeder van Willem de Veroveraar.....	58
IX.	Arlette, vrouw van Herluin de Conteville.....	61
X.	Willem, hertog van Normandië.....	64
XI.	Willem wil trouwen.....	66
XII.	Love and Marriage.....	69
XIII.	Mathilde zegt ‘neen’.....	74
XIV.	Paus Leo IX zegt ook ‘neen’.....	77
XV.	Daar komt de bruid.....	81
XVI.	Twee abdijen en een kasteel.....	84
XVII.	Mathilde verzamelt relikwieën.....	91
XVIII.	En dan zijn er de kinderen.....	95
XIX.	Engeland, voor de verovering.....	106
XX.	Edward de Belijder sterft.....	116
XXI.	De Tapisserie de la Reine Mathilde.....	120
XXII.	Een riskante operatie.....	123
XXIII.	Mathilde schenkt de Mora.....	129
XXIV.	1066: de Slag bij Hastings.....	133
XXV.	De Penitential Ordinance.....	137
XXVI.	Ondertussen in Normandië.....	142
XXVII.	Ondertussen in Vlaanderen.....	144
XXVIII.	Wie het kroontje past.....	146
XXIX.	Willem, koning van Engeland.....	149

XXX.	Mathilde, koningin van Engeland.....	153
XXXI.	Mathilde laat Vlaanderen niet los.....	158
XXXII.	Een overwinning die weinig vreugde bracht?.....	161
XXXIII.	Domesday Book.....	164
XXXIV.	De Sint-Pietersabdij.....	168
XXXV.	Vrijgevige Mathilde.....	172
XXXVI.	Moeder en zoon versus vader.....	177
XXXVII.	Mathilde in love.....	181
XXXVIII.	De dood van Mathilde.....	184
XXXIX.	Vlamingen, de nieuwe Engelsen.....	188
XL.	De ‘Vlaamse influencers’.....	193
XLI.	De Normandiërs laten sporen na.....	196
	Belangrijke getuigen.....	203
	Selectieve Bibliografie.....	209
	Dankwoord.....	213
	Stamboom.....	214

Mathilde van Vlaanderen

Dochter van de graaf van Vlaanderen

Kleindochter van de koning van Frankrijk

Vrouw van Willem de Veroveraar

Hertogin van Normandië

Eerste gekroonde koningin van Engeland

Moeder van koning Willem II Rufus van Engeland

Moeder van koning Henry I Beauclerc van Engeland

*Grootmoeder van koning Stephen I en koning Henry II
Plantagenet van Engeland*

Stammoeder van het Britse vorstenhuis

Nooit van gehoord

BRUGGE IN 1031

In het Europa van de nog jonge elfde eeuw werd reeds met eerbied en bewondering over Brugge gesproken. De stad, met haar amper vijfduizend inwoners, was nog niet tot volle wasdom gekomen, maar toch al flink op weg naar de latere glorie. Het feit dat je er kooplui uit alle windstreken tegen het lijf kon lopen en dat het aanbod aan heerlijkheden en waardevolle goederen er zo verrassend breed was, werd in handelskringen ‘wereldwijd’ in geuren en kleuren doorverteld.

Brugge had nochtans een paar woelige eeuwen achter de rug. De Noormannen hadden het sinds de negende eeuw met vaste regelmaat op de stad gemunt. De Bruggelingen konden een paar Viking-invallen met succes afweren, maar af en toe moesten ze het bijltje er toch bij neerleggen.

De eerste graven van Vlaanderen, die desondanks van Brugge hun zetel wilden maken, hadden al lang begrepen dat de stad versterkt moest worden. Boudewijn II kwam als eerste met bouwplannen op de proppen en zijn zoon Arnulf I, bijnaamd ‘de Grote’, maakte werk van verdere aanpassingen. Hij richtte zich onder andere op wat we nu de Burg noemen en liet de gronden rond de zandrug op het plein ophogen zodat het plein een egaal, mooi centrum van de grafelijke macht kon worden. Aan de noordzijde ervan liet hij rond 940 een statige, achthoekige kapel optrekken, een kopie van de Dom van Aken. Daar kon je niet naast kijken.

Zijn nakomelingen zouden ook niet stilzitten. Ze brachten nieuwe versterkingen aan, trokken rond het plein gebouwen op en omringden de Burg met grachten die aansloten op de bestaande reien. Boudewijn V had achter de kapel dan weer een klooster laten optrekken en een versterkte woning gebouwd in de hoek van de Burg, waar nu de Heilig Bloedbasiliek ligt.

Nu we daar toch staan, met de rug tegen het huidige stadhuis van Brugge... Laten we eens verder rondkijken op het plein, maar dan wel door de bril van 1031.

Aan de overzijde hebben we de achthoekige Sint-Donaaskerk, met daarachter het bijhorende klooster. In die kerk zal, over iets meer dan honderd jaar, Karel de Goede worden vermoord. En in de twaalfde eeuw zal er een romaanse kruiskerk in de plaats komen, die uiteindelijk zal worden afgebroken op het eind van de achttiende eeuw.

Achter en ook rechts van ons staan ruime houten woningen. Een ervan is de residentie van graaf Boudewijn V, hoewel beweerd wordt dat hij liever veilig in de versterkte houten woning aan de linkerzijde van het plein vertoefde. De andere bieden onderkomen aan de entourage van de graaf en aan andere notabelen van de stad. Tussen die huizen door, naast het huidige stadhuis, is een doorgang die naar een brugje over de Groene Rei loopt. Vandaag heet het de Blinde-Ezelstraat.

Midden op het zandplein, voor je, valt een ietwat verharde weg op, die het plein inkomt via wat nu de Burgstraat heet en rechts in de huidige Hoogstraat verdwijnt. De Romeinen legden deze weg eeuwen geleden aan, als verbinding tussen Oudenburg en Aardenburg.

Er moet altijd aardig wat bedrijvigheid geweest zijn op dit Burgplein. Iedereen die ook maar van enig belang was voor de goede handel en wandel van het graafschap, moest wel deze kant opkomen: geestelijken, handelaars, belangrijke bodes en bezoekers, pelgrims, ridders die voor de veiligheid van de graaf en zijn omgeving moesten instaan...

Het zal er nog drukker geweest zijn op de bewuste dag dat daar, waarschijnlijk in de versterkte woning van Boudewijn V, een dochter werd geboren: het tweede kind van de graaf van Vlaanderen. Boudewijn en zijn vrouw, Adèle van Frankrijk, zullen haar Mathilde noemen – een heel gebruikelijke naam in die tijd.

Hoewel we dat niet zo zeker weten, nemen we aan dat dit Brugge de vele volgende jaren het decor zal zijn waarin Mathilde van Vlaanderen zal opgroeien.

Je merkte ongetwijfeld op dat we heel weinig weten over hoe de stad er in de elfde eeuw uitzag. We vinden zo goed als geen geschreven getuigenissen, en de weinige archeologische vondsten geven ook niet bijster veel prijs. Van de houten huizen van toen is zo goed als niets overgebleven. Tot in de dertiende eeuw werd weinig of geen gebruikgemaakt van baksteen of natuursteen, tenzij voor grote gebouwen. Ook de stadspoorten waren grotendeels in hout opgetrokken.

Brugge was toen wel al op kousenvoeten een belangrijke stad aan het worden. De lakennijverheid breidde zich uit en de handelsbetrekkingen overzee, met onder meer Angelsaksen in Engeland en de Scandinaviërs, zorgden voor de eerste rijkdom. En die rijkdom bleef maar toestromen.

Jammer genoeg was het nog even wachten op geschreven getuigenissen. Zo zijn er de kleurrijke beschrijvingen van Brugge en de voorhavens door onder meer Willem de Bretoen, chroniqueur van koning Filips II van Frankrijk, die in 1213 met zijn hele vloot in Damme lag. Of door Pero Tafur, een Spaanse ridder uit Cordoba die rond 1410 in Brugge belandde en met open mond keek naar de weelde die hij aanschouwde. Maar dit zijn dus laatkomers.

Voor Mathilde kunnen we enkel steunen op een ongekende pater uit de Sint-Bertinusabdij bij Sint-Omaars (nu Saint-Omer) en op Galbert van Brugge, een vrij getalenteerde klerk uit het hartje van de stad.

Die pater uit Sint-Omaars had opdracht gekregen om het leven van Emma, de Angelsaksische koningin van Engeland, nauwkeurig neer te pennen. Hij geeft ons daarbij een iets

De hofdames liepen naar Mathilde toe, brachten haar naar de burcht en legden haar in bed. Vader Boudewijn en moeder Adèle snelden naar boven, bogen zich troostend over haar en fluisterden zacht dat ze gelijk had en die kerel best mocht vergeten. Haar ouders hadden namelijk al een andere goede kandidaat op het oog: de hertog van Saksen.

Toen ging Mathilde plots rechtop zitten en sprak: “Ik heb goed nagedacht. Ik zal in mijn leven nooit met iemand anders trouwen dan met deze Willem, de man aan wie je me hebt beloofd, want nu weet ik dat hij me liefheeft en dat geen enkele andere man zich met hem kan meten.”

Boudewijn nam Adèle opgelucht in de armen en riep over haar schouder dat een paar ridders Willem achterna moesten om hem het goede nieuws te melden. Toen Willem die bende zag aankomen, dacht hij dat zij het op hem gemunt hadden en gaf het bevel ze allemaal te doden. Een van de ridders kon gelukkig nog net op tijd mompelen: “Keer terug, ze is van gedachte veranderd!”

Tot hier de *Kroniek van Tours*.

In de *Icelandic Saga of Edward the Confessor*, die in de veertiende eeuw geschreven is, wordt met geen woord gerept over die ‘neen’ van Mathilde en nog minder over de rammeling die Willem haar zou hebben toegediend.

Willen we dat hele tafereel dan maar aan de dichterlijke vrijheid van die kanunnik in Tours toeschrijven? Het is overigens twijfelachtig of Mathilde ooit gevraagd werd of zij dit een goede deal vond. En zelfs mocht ze wel de kans gekregen hebben om heel enthousiast ‘ja’ te roepen, dan was het feestje nog niet helemaal rond... Er moest nog een veel moeilijkere kaap gerond worden: bloedverwantschap!

PAUS LEO IX ZEGT OOK ‘NEEN’

Willem van Jumièges, de ijverige schrijvende monnik uit de elfde eeuw, noteerde ergens in zijn verslagen: ‘Hertog Willem werd geregeld door geestelijken benaderd om hem te wijzen op het feit dat de pauselijke bemerkingen hem verboden om te huwen met zijn bloedverwante Mathilde. Daarom stuurde Willem na enige tijd een aantal afgevaardigden naar Rome om daar de zaak voor hem te bepleiten.’

Toen Willem rond 1047 te kennen gaf dat hij met Mathilde van Vlaanderen wilde trouwen, doken bisschoppen en abten in Normandië en daarbuiten inderdaad meteen in de boeken en de stambomen. En ze vonden al snel wat ze zochten: bloedverwantschap. Ze lieten de paus weten dat dit trouwfeestje niet kon doorgaan. Die paus was Leo IX.

Op 25 december 1048 werd Leo IX door zijn neef, keizer Hendrik III, tot paus aangesteld, maar hij weigerde deze prestigieuze positie te accepteren zonder gekozen te zijn door de clerus en het volk van Rome. Het duurde daarom tot 12 februari 1049 vooraleer hij zichzelf paus mocht noemen, na de acclamatie van de kerk in Rome.

Leo IX was een van de eerste pausen die werk maakte van echte hervormingen. Hij maakte van het college van kardinalen een kerkelijk bestuursapparaat, terwijl de hogere geestelijken voordien aangeduid werden door de koning of keizer. Verder verbood hij simonie: het verhandelen, verkopen of ruilen van geestelijke functies en kerkelijke zaken, wat vaak tot corruptie leidde. Hij maakte ook een einde aan de losbandigheid van de clerici die zich niet aan het celibaat hielden (of probeerde dat toch). Tijdens zijn bewind werd een groot aantal synodes

en concilies gehouden in verscheidene landen, waarbij bovenstaande thema's geregeld terugkwamen.

Het belangrijkste wapenfeit van deze paus is er echter één in mineur. In 1054 stuurde hij een brief naar Michaël Cerularius, de patriarch van Constantinopel, waarin hij benadrukte dat de paus het enige centrale gezag binnen de kerk was. Daarmee wilde hij zijn macht ook in het Byzantijnse Rijk doen gelden. Dit resulteerde in een zwaar conflict en een definitieve scheuring tussen de Roomse en de Griekse kerk, het Oosters Schisma van 1054.

Leo IX had het niet zo begrepen op de Vlamingen en ook niet op de Normandiërs. Vlaamse strijders hadden het kasteel van zijn neef Hendrik III in de fik gestoken, en Hendrik III was de man die hem de heerlijke job van paus had bezorgd. En 'de vijand van mijn vrienden is ook mijn vijand'.

Daarnaast waren de laatste jaren heel wat Normandiërs in Italië komen wonen. Zij waren niet meteen de meest voorbeeldige burgers en stonden al snel bekend als onbeschaafd, agressief en gevaarlijk. Ze namen zelfs een deel van Sicilië in. Zo haalden ze zich natuurlijk de haat van de Italianen op de hals. Dit alles drong door tot bij de paus en deed ook zijn liefde voor die wilde afstammelingen van de Vikingen bekoelen.

Strikt genomen kon de paus een huwelijk niet verhinderen, maar wel betwisten. En Leo IX had genoeg persoonlijke redenen om de verbintenis tussen Willem en Mathilde af te keuren. Maar hij en zijn kardinalen vonden ook een ander, objectiever argument om het been stijf te houden: bloedverwantschap.

In de elfde eeuw werd bloedverwantschap in het Duitse Rijk met plezier naar voren gebracht om de legitimiteit van huwelijken die de keizer om politieke redenen niet kon accepteren, te betwisten. In Engeland en Frankrijk werd er over het algemeen veel soepeler mee omgesprongen. Het veto van de paus kwam bijzonder hard aan bij Willem en Mathilde, want beiden waren

heel gelovig, en wierp een donkere schaduw over hun verbintenis die hun autoriteit en status kon aantasten.

In het geval van Willem en Mathilde viel nochtans wel wat te zeggen voor het argument van bloedverwantschap. Mathilde en Willem wáren familie, zij het verre familie. Zoals we eerder al vertelden had Vikinghoofdman Rollo twee kinderen met Poppa. Eén daarvan was Gerloc en zij werd de betovergrootmoeder van Mathilde. De broer van Gerloc was hertog Willem I Langzaard, en die was de betovergrootvader van Willem de Bastaard. Familie in de vijfde graad dus en dat was voor de kerk in die tijd zeker twee graden te weinig om goed te zijn. Hun huwelijk hing dus een beetje van de goodwill van de paus af, en intussen was wel duidelijk dat ze daar bij Leo IX niet bepaald op moesten hopen.

Er was trouwens nog meer! De moeder van Mathilde, Adèle, was volgens sommige kroniekschrijvers, vóór ze huwde met Boudewijn V, ooit een tijdje verloofd geweest met Richard III, de oom van Willem. Sommigen beweren zelfs dat ze ook korte tijd getrouwd waren. Maar daar wordt nu weer sterk aan getwijfeld. Wat Mathilde daarmee te maken heeft, is hoe dan ook een raadsel. Als je moeder ooit, vóór ze je vader kende, even met de oom van je liefde scharrelde, heeft dat toch niets met verwantschap te maken? Toch werd ook dit onder bloedverwantschap geklasseerd.

Een dik half jaar na zijn verkiezing als paus, in 1049, riep Leo IX een concilie samen in Reims. Heel wat lokale hoge geestelijken waren van de partij en velen van hen droegen Willem geen warm hart toe. Op de agenda stonden de punten waar Leo al een tijdje van wakker lag, alsook een reeks aangekondigde huwelijken die op het eerste gezicht niet door de beugel konden, onder andere dat van Mathilde met Willem. De conclusie van het concilie was duidelijk: Boudewijn V kreeg het verbod opgelegd om zijn

VLAMINGEN, DE NIEUWE ENGELSEN

Nadat de opstanden tegen Willem in het oostelijk en het noordelijk deel van Engeland wat waren getemperd en de door hem beloonde Vlaamse strijders zich in hun nieuw vaderland hadden gesetteld, vonden die de tijd om van hun nieuwe macht en rijkdom gebruik te maken. Tegelijkertijd groeide in Vlaanderen de aandacht voor de mogelijkheden aan de andere kant van het Kanaal. Steeds meer Vlamingen voelden zich geroepen om daarop in te spelen.

Niet dat het in Vlaanderen niet goed ging! Integendeel. Vlaanderen was al een kleine eeuw op weg om het economische en politieke hart van Noord-Europa te worden. Het was welvarend en rijk en de toekomst beloofde nog meer. De inzet van Boudewijn V kan daarbij zeker niet overschat worden. Steden als Atrecht, Dowai, Sint-Omaars, Brugge, Gent en Aalst groeiden gestaag, verkregen steeds meer rechten en werden de thuisbasis voor nieuwe ambachten en industrieën. Door die groeiende bevolking ontstonden ook nieuwe noden: meer leefruimte, landbouwgrond, voeding, kledij...

Voor de ontplooiing van de wolindustrie en de lakennijverheid, waar Vlaanderen volop in meedraaide, was een kernpunt in de economische ontwikkeling van zowel Vlaanderen als Engeland. Vóór 1066 kon Vlaanderen nog met eigen wol een antwoord bieden op de vraag, maar eenmaal die groter werd en de markt vroeg naar nóg betere kwaliteit, moest naar buitenlandse wol worden uitgekeken. Engeland, Wales en Schotland kwamen daarvoor zeker in aanmerking, want de kwaliteit van

de wol was daar superieur. Ze werd dan ook een van de belangrijkste invoerproducten van Vlaanderen.

Wie in die branche handelde kwam dus aan beide zijden van het Kanaal aan zijn trekken. De Vlaamse kennis op dit terrein werd door de Engelsen aanvankelijk hartelijk ontvangen. In het zog van de Vlaamse schapenkwekers en wolverwerkers volgden andere noodzakelijke ambachtslieden en doorgewinterde handelaars die de wolhandel en aanverwante activiteiten in Engeland vakkundig hielpen uitbouwen.

De vraag is: hoe keken de Engelsen tegen die instroom aan? Ze hadden al de 'overwinnaars' als nieuwe landgenoten moeten verwerken, en nu kwamen daar nog extra Vlamingen bij. Die werden dan ook, om het zacht uit te drukken, afwachtend ontvangen.

De Schot John Arnold Fleming citeert in zijn boek *Flemish Influence in Britain* een 'oude geschiedschrijver' van wie hij jammer genoeg de naam niet vermeldt: 'De Vlamingen werden ten tijde van de Normandische Verovering beschouwd als belachelijke imitators van het ridderlijke leven van de Engelse aristocraten, een leven dat ze, volgens hun mogelijkheden, helemaal niet zo elegant konden leiden...'

Fleming, die in 1966 overleed, was niet de eerste de beste. Hij was een gewaardeerd chemicus, ervaren journalist en stijlvol auteur die aan zijn naam steeds 'FRSE OBE' kon toevoegen, twee niet te onderschatten titels waarop hij kon bogen: *Fellow of the Royal Society of Edinburgh* en *Officer of the Order of the British Empire*. Zoals zijn naam al laat vermoeden, kwamen zijn verre voorouders uit Vlaanderen. Hij was bijzonder trots op die Vlaamse afkomst en publiceerde zijn tweedelige boek in 1930. Met heel wat onderzoek onderbouwd, ploegt hij daarin door de geschiedenis van Vlaanderen, ontleedt de levensloop van de Vlamingen in Engeland en later in Schotland, en beschrijft de invloed die ze op die landen hadden.

Hij weet ons nog meer te vertellen over die *bloody foreigners*. Hij schrijft: ‘Velen bespotten de zuinigheid van de ijverige Vlaming. Sommigen zeggen dat hij lui, hebzuchtig en zelfs een dronken zuilap is... Vlamingen zijn blijkbaar in staat om exorbitante hoeveelheden sterke drank en spijzen te verdragen...’

Om dit te onderstrepen haalt Fleming nog aan: ‘In de latere verordeningen van hun Vlaamse gilden in Engeland wordt zelfs vermeld dat niemand mocht werken als hij dronken was.’

De manier waarop Geoffrey Chaucer de Vlaming al in 1391 afschilderde, was even kleurrijk. In zijn *Canterbury Tales* ontmoeten we, op weg naar het graf van de heilige Thomas Becket, een uitgesproken eclectische groep bedevaarders: een ridder, een koopman, een non, een klerk, een wever, een handelaar... Méér verscheiden kon het gezelschap niet zijn. Ze startten vanuit de (in 1676 afgebrande) Tabard Inn in London, waar ze afspraken dat ieder één verhaal zou vertellen op de heenreis en één op de terugreis.

Een van die verhalen heet ‘The Tale of Sir Thopas’ en begint als volgt:

*Listen, my lords, with good will,
And I will tell truly
Of mirth and of pleasure,
All about a knight who was fair and gentle
In battle and in tournament.
His name was sir Thopas.
He was born in a distant land,
In Flanders, far beyond the sea,
At Poperinge, in that place.
His father was a very noble man.*

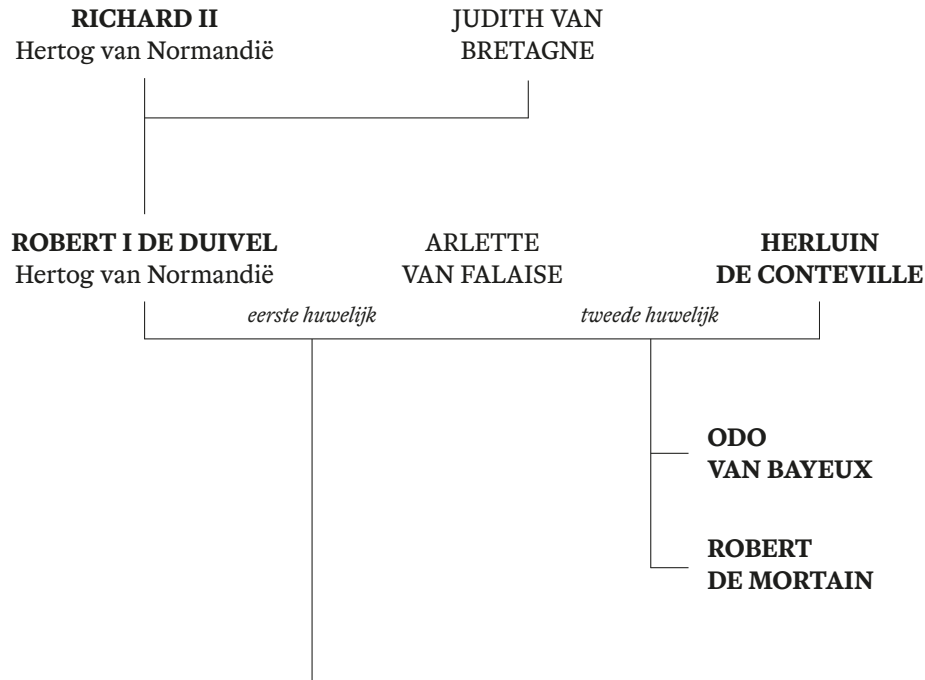
*Luister, mijne heren, met volle wil,
En ik zal oprecht vertellen
Over vrolijkheid en plezier,
Alles over een ridder die eerlijk en zacht was
In de strijd en in toernooien.
Zijn naam was heer Thopas.
Hij was geboren in een ver land,
In Vlaanderen, ver over de zee,
In Poperinge, in die stad.
Zijn vader was een zeer edel man.*

Poperinge! Weinig kans dat zijn toehoorders die plaatsnaam kenden. De in Engelse oren grappige naam zal beslist al voor een eerste lachbui gezorgd hebben. Maar Chaucer kende Poperinge wel: hij reisde door Vlaanderen en verbleef er in enkele abdijen. Bij de broeders van de Sint-Bertinusabdij in Sint-Omaars zal hij meer vernomen hebben over hun belangrijke priorij in Poperinge.

Maar het is pas daarna dat Chaucer zijn Vlaamse ridder in een grappig bedoeld, stuntelig rijm sarcastisch portretteert: ‘Sir Thopas was bijzonder knap, zijn huid was wit als brood, zijn lippen rozenrood, zijn wangen als papavers, zijn haar als van saffraan... Hij droeg een zijden, met gouddraad bewerkt gewaad, schoenen van Corduaans leer en bruine kousen uit Brugge...’

Verder lezen we dat ‘heel veel maagden, stralend in de slaapkamer, hartstochtelijk treurden om hem, maar het zou beter voor hen geweest zijn om te gaan slapen, want hij was kuis en geen wellusteling!’

Maar dat laatste krijgt een ongekende wending. Op een dag rijdt sir Thopas door het bos. Hij bewondert verrukt de vele kruiden die hij ziet (en die toevallig ook allemaal nodig zijn om bier te brouwen) en hoort plots al de vogeltjes fluiten. Dat doet zijn hart smelten en hij wordt op slag verliefd op de

Willem de Veroveraar
Hertog van Normandië
Koning van Engeland (1066–1087)

ROBERT CURTHOSE
Hertog van Normandië

RICHARD

ADELHEID

CECILIA

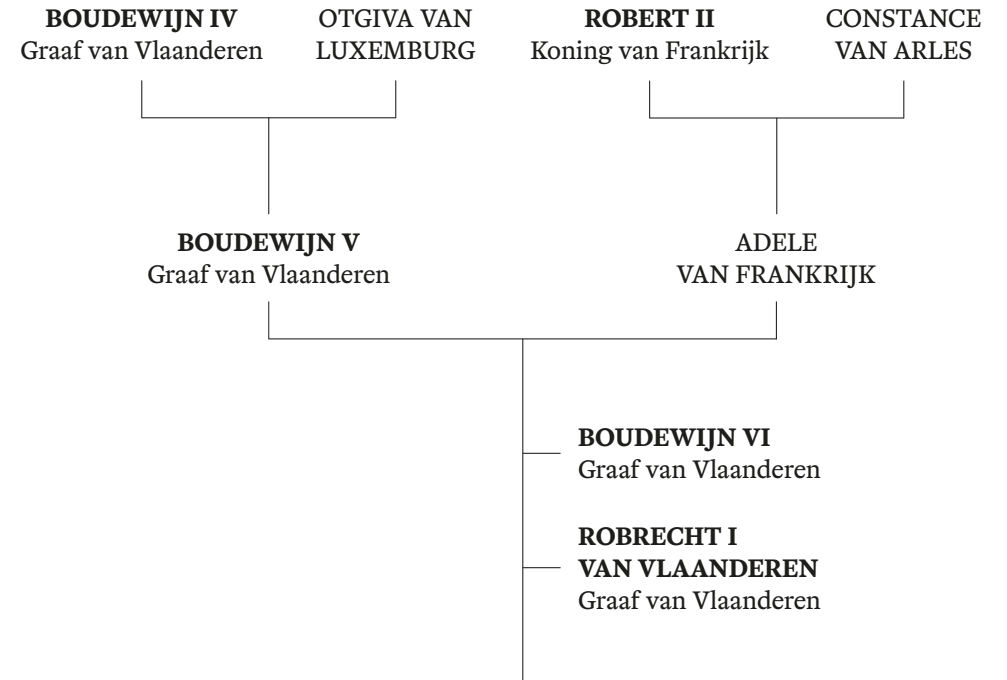
WILLEM II RUFUS
Koning van Engeland (1087–1100)

CONSTANCE

AGATHA

ADELA

HENRY I BEAULERC
Koning van Engeland (1100–1135)

Mathilde van Vlaanderen
Hertogin van Normandië
Koningin van Engeland (1066–1083)

Standbeeld van Mathilde van Vlaanderen (19e eeuw)
in Jardin du Luxembourg in Parijs

De Abbaye aux Dames in Caen